

Svennevads kyrkogård

Svennevads socken, Hallsbergs kommun, Närke, Strängnäs stift

Inventering av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar 2011-2012

Anneli Borg
Örjan Hedhman
Rapport 2012:02

Engelbrektsgratan 3
702 12 ÖREBRO
Tel. 019-602 87 00
www.olm.se

INLEDNING	5
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	5
METOD	5
BLANKETTER OCH RAPPORTER	5
FOTOGRAFIER.....	6
ARKIV	6
URVALSKRITERIER FÖR SÄRSKILT BEVARANSVÄRDA GRAVVÅRDAR	6
KRITERIER	6
GRAVVÅRDAR MED JÄRNDETALJER.....	6
KONSTNÄRLIG UTFORMNING	7
TIDSTYPISK OCH REPRESENTATIV FÖR SIN TID	7
GRAVVÅRDAR MED PERSON- ELLER LOKALHISTORISKT INTRESSE	7
TITLAR/YRKESGRUPPER	7
ORTS-, BY- OCH GÅRDSNAMN	7
SAMHÄLLSHISTORISKT VÄRDE.....	7
ÅTERANVÄNDNING AV GRAVVÅRDAR	8
HISTORIK BETRÄFFANDE BEGRAVNINGSSKICKET I SVERIGE	8
SVENNEVADS KYRKOGRÅRD	11
SVENNEVADS HISTORIA	11
HADDEBO.....	11
SKOGAHOLM.....	11
SVENNEVADS KYRKA	12
KYRKOGRÅRDENS HISTORIA.....	13
KYRKOGRÅRDSBESKRIVNING	13
GRAVVÅRDAR ÖVER PERSONER AV LOKALHISTORISKT INTRESSE.....	14
KVARTERSBESKRIVNING.....	15
BRISTER OCH ÅTGÄRDER	19
SLUTORD	20
KÄLLOR OCH LITTERATUR	219
BILAGOR	22

INLEDNING

Kyrkogårdar och begravningsplatser är ofta anläggningar med en lång historia. Genom deras framväxt och utveckling över tid utgör de värdefulla kulturmiljöer. Det är av stor vikt att dessa miljöer vårdas och bevaras inför framtiden på ett föredömligt sätt.

En vandring på kyrkogården berättar om lokalbefolkningen och dess lokala historia. Inskriptioner på gravvårdarna kan berätta om yrken, vilka vittnar om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten, och släkter kan följas bakåt i tiden. Gravvårdar och även kyrkogårdar uppvisar arkitektoniska strömningar och skiftande ideal samt visar på äldre tiders hantverksskicklighet i detaljer som till exempel sten- och gjutjärnsarbeten.

Gravvårdarna visar även på olika samhällsklassers gravskick vilket är av stor vikt att värna om. Särskilt värdefull är den äldre indelningen i köpta och allmänna gravar. För gemene man kan det troligtvis vara lättare att förstå det kulturhistoriska värdet av de praktfulla och storskaliga gravvårdarna men lika viktigt är det att slå vakt om de mindre och anspråkslösa gravvårdarna då även de kan ha ett lika högt kulturhistoriskt värde.

Det är inte bara gravvårdarna som utgör viktiga komponenter i kyrkogårdsmiljön utan även andra element såsom gravplatsernas växtlighet, träd, murar, grindar, beläggning etc. Detta är något man bör väga in vid dagens förändringar som genomförs för att underlätta den praktiska skötseln av kyrkogården.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

ÖLM diarienummer: 2011.230.046

Dokumentation: Örebro läns museum, Anneli Borg och Örjan Hedhman.

Tidpunkt för arbetenas utförande: Under sommaren och in på hösten har Anneli Borg och Örjan Hedhman vid Örebro läns museum genomfört fältarbetet av kyrkogårdsinventeringen, rapporten har sedan sammanställts under januari-mars 2012.

METOD

På uppdrag av Sköllersta församling har Örebro läns museum genom Anneli Borg och Örjan Hedhman utfört inventering av Bo kyrkogård, Hjortkvarn kyrkogård, Pålsboda kyrkogård, Sköllersta kyrkogård och Svennevad kyrkogård. Inför uppdraget diskuterades upplägget med Daniel Kullman och Conny Rudolfsson, som därefter bestämt omfattningen av inventeringen, d.v.s. att samtliga gravvårdar skulle ingå i inventeringen. Den kulturhistoriska bedömningen av gravvårdar är gjord av Anneli Borg och Örjan Hedhman.

För att säkert veta att rätt gravvård inventerades hade undertecknad med sig i fält församlingens information från gravregistret samt gravkartor.

Blanketter och rapporter

De gravvårdar som bedömts ha ett kulturhistoriskt värde har dokumenterats med hjälp av en inventeringsblankett (se bilaga) och fotograferats. Det är en blankett för varje gravvård. Varje inventeringsblankett innehåller även en bild.

Sammanställningen, som gjorts i form av en rapport för varje kyrkogård, innehåller historik över begravningskicket i Sverige, historik för orten, historik över kyrkogården, en beskrivning av kvarteren samt samtliga blanketter med de gravvårdar som bedömts vara kulturhistoriskt värdefulla. Blanketterna redogör bland annat för gravvårdens gravplatsnummer, kvarter, inskription, titel, material, form, stil, skador och kulturhistoriskt värde med urvalskriterium samt en bild.

Originalmaterialet till hela inventeringen förvaras på Örebro läns museum. Inventeringen levereras till Kyrkogårdsförvaltningen dels i pappersform, dels på en CD. En CD kommer även att tillställas länsstyrelsen i Örebro län och Strängnäs stift.

I rapporten avser begreppet gravvård den synliga gravanordningen med till exempelvis omgärdning, växtlighet, ytmaterial, skulptur, sten, kors osv.

Vid bedömning av kulturhistoriska objekt behöver man i regel ett tidsperspektiv på några decennier. Kulturmiljövården brukar därför avstå från att ta ställning till objekt som är yngre än ca 30 år. Undertecknad har därför inte inventerat gravvårdar som är yngre än 1970-talet.

Fotografier

Bilderna har tagits med digitalkamera. Bilderna har både fungerat som arbetsmaterial under rapportarbetet och vid bedömningen av det kulturhistoriska värdet. De digitala bilderna förtecknas och förvaras i Örebro läns museums bildarkiv. Bilderna finns även på den CD med rapporten, som levereras till Bilderna är tagna av Anneli Borg och Örjan Hedhman.

Arkiv

Inför inventeringsarbetet har vi gått igenom Örebro läns museums arkiv, använt litteratur och andra inventeringar som underlag. Information gällande personhistoriskt värdefulla gravvårdar har skett muntligt vid vandring på kyrkogården i Svennevad med Anita och Sören Johansson.

URVALSKRITERIER FÖR SÄRSKILT BEVARANSVÄRDA GRAVVÅRDAR

Kriterier

Följande urvalskriterier, som bland annat använts vid kyrkogårdsinventeringen inom Göteborgs kyrkogårdsförvaltning, har använts i arbetet med att peka ut de särskilt bevaransvärda gravvårdarna:

- Alla gravvårdar av gjutjärn eller med järndetaljer
- Gravvårdar med speciell konstnärlig utformning
- Gravvårdar med tidstypisk och/eller representativ utformning
- Gravvårdar med titel/titlar
- Gravplatser av person- och bygds-/ortshistoriskt intresse
- Gravvårdar före år 1900
- Samhällshistoriskt värde

Gravvårdar med järndetaljer

I urvalet har inte alla gravvårdar med järndetaljer tagits med som kulturhistoriskt värdefulla. En del moderna/senare vårdar med järndetaljer har ej ingått i urvalet då de är för unga för att bedöma.

Konstnärlig utformning

Kriteriet konstnärlig utformning inkluderar både gravvårdar med hantverksmässigt utförande och s.k. ”katalogstenar” som är mer arbetade än medeltalet.

Tidstypisk och representativ för sin tid

I inventeringen har ett antal gravstenar valts ut som tidstypiska eller representativa för sin tid. Syftet är att belysa variationen i stil från olika tidsperioder och även att visa att utformningen av en gravvård var beroende av vilka ekonomiska resurser som stod till buds.

Gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt intresse

Inför arbetet har vi gått igenom Örebro läns museums arkiv, använt litteratur och andra inventeringar som underlag. Information gällande personhistoriskt värdefulla gravvårdar har skett muntligt vid vandringar på kyrkogårdarna. Vid Bo kyrkogård med Carl Hugo Hamilton, vid Svennevad kyrkogård med Anita och Sören Johansson, vid Hjortkvarn kyrkogård med Daniel Kullman, vid Pålshöga kyrkogård med Mona Tjäderbäck, vid Sköllersta med Ingeborg Drakenberg och vid Svennevad kyrkogård med Anita och Sören Johansson.

Titlar/Yrkesgrupper

Inventering av gravstenar och deras inskriptioner ger inblickar i bygdens historia. Gravstenarna berättar om vilka människor som levt och verkat i trakten och ger information om samhällets näringar vid olika tidpunkter i historien. Yrken kommer och går då samhället förändras och titlar som finns representerade på kyrkogården förekommer inte längre. En annan aspekt är att yrkena talar om klasstillhörighet och social status. Det kan därför vara av stort intresse att uppgifter om yrke och år dokumenteras. Man bör dock ta i beaktande att bevarade gravstenar vanligtvis tillhört dem som hade råd att skaffa sig en gravanordning.

Orts-, by- och gårdsnamn

Vanligt förekommande på gravvårdarna på Svennevads kyrkogård är Orts-, by- och gårdsnamn. Så pass förekommande att inte alla har kunnat tas med på enskilda blanketter utan endast belysts om gravvården haft något mer värde. Trots att inte alla dessa gravvårdar är inventerade är samtliga bevaransvärda och bidrar med värdefull information om bygdens historia.

By- och gårdsnamn på –sta, -by och –inge har anor från järnåldern.

Samhällshistoriskt värde

Titel eller inskription som berättar om historiska samhällsförändringar t.ex. utvandringen till Amerika.

ÅTERANVÄNDNING AV GRAVVÅRDAR

I dag är tankar om hushållning och återanvändning av naturens resurser högaktuella. Centrala gravvårdskommittén tog 1998 fram en skrift, ”Gravvårdar - allmänna råd för bevarande och återanvändning”, som belyser möjligheterna till detta, råd för att värna, bevara och återanvända gravvårdarna på kyrkogårdarna. Återanvändning av gravanordningar och gravstenar uppfattas av många som en svår fråga. Det förekommer i Sverige och är på vissa håll en sed men på andra håll en helt främmande företeelse.

En kulturhistoriskt värdefull gravvård med sand och stenram som går att återanvända, kvarter 4 på Ramsbergs gamla kyrkogård.

De inventerade kyrkogårdarna i Sköllersta församling är Bo, Hjortkvarn, Pålsboda, Sköllersta och Svennevad har alla kulturhistoriska gravvårdar som går att återanvända. Det kan vara en stenram som i sitt sammanhang i kvarteret är kulturhistoriskt värdefull, eller en typ av sten som i sitt sammanhang eller på grund av sin utformning är kulturhistoriskt värdefull. Vid återanvändning skall den nya gravrättsinnehavaren acceptera till exempel stenens utformning och eventuella utsmyckning, ytmaterial, stenram mm.

HISTORIK BETRÄFFANDE BEGRAVNINGSSKICKET I SVERIGE

Nedanstående historik är baserad på *Kyrkogårdens gröna kulturarv*, Kyrkogårdsinventeringar av *Hille kyrkogård*, *Gästrikland*, *Misterhults kyrkogård*, *Linköping stift* och *Norra kyrkogården*, *Askersund*.

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så sätt att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. Vanligt förekommande är att en begravningsplats rymmer ett kapell inom sitt område.

I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bland annat att bränning av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt större utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogården delades upp i olika områden, först mellan byarna, med byvisa begravingar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligtvis av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen fanns i form av stenkors, tumbor och hällar. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller av ett träkors. Välbärgade människor begravdes redan under medeltiden även inne i kyrkan.

Under 1600-talet var det kyrkorummet, fristående gravkor, inredda gravrum m.m. som utgjorde platsen för de välbärgades gravar medan gemene man begravdes på kyrkogården. Vanligt var att kyrkogården omgärdades av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som den då kallades, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, kallmurad. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på flera sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till men rent praktiskt genomfördes inga omvälvande förändringar på kyrkogårdarna under 1700-talet.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut tilltog protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs smittospridande, ohygieniskt och orsakade stort obehag, framför allt sommartid. I början av 1800-talet genomdrevs en författning som krävde trädplanteringar och striktare planer på nyanlagda kyrkogårdar. År 1815 förbjöds begravningar inne i städer och byar, begravningsplatserna skulle anläggas utanför tätorterna. Dessa bestämmelser kan ses som ett resultat av den debatt som förts under 1700-talet.

De nya kyrkogårdarna var symmetriskt uppbyggda med gångar, kvarter och trädalléer. Trädplanteringar var ett viktigt inslag och framförallt på de nyanlagda kyrkogårdarna där det tillämpades en stram parkkaraktär. Landsortens kyrkogårdar var emellertid fortfarande enkla med sparsam vegetation, möjligtvis hade en trädkrans planterats.

Mot slutet av 1800-talet hade kyrkogårdarna utvecklats till det utseende som vi idag förknippar med en äldre kyrkogård. Fler planteringar hade anlagts samt lummiga alléträd, hängträd och vintergröna häckar. Vid denna tid blomstrade även stenindustrin och gjuteriverksamheten vilket bidrog till att gravvårdarna började massproduceras. De vanligtvis höga vårdarna av granit, marmor, och kalksten samt järnstaket, gjutjärnsurnor och gjutjärnskors är karaktäristiska för slutet av 1800-talet.

Kyrkogårdar och begravningsplatser indelades i olika områden, dels där den dödes familj fick köpa gravplats, dels områden som var kostnadsfria. Dessa senare områden kallades vanligtvis allmänna linjen, s.k. linjegravar. Här begravdes människor i den ordning de avled. Detta sätt att begrava ansågs vara mycket fördelaktigt eftersom gamla gravar åter kunde öppnas när kyrkogården var fullbelagd. Följden av detta blev att stora grupper i samhället, de fattiga och anonyma, förblev anonyma även efter döden. Begravnings sättet med linjegravar förekom ända in på 1960-talet.

En välbevarad rad med allmänna linjegravar i kvarter 5 på Södra kyrkogården, Lindesberg.

Under 1800-talets senare del blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostade gravvårdar. Samtidigt blev de förmögnas gravvårdar allt mer exklusiva. Parallellt med den strikt anlagda kyrkogården började man mot slutet av 1800-talet anlägga kyrkogårdar med en mindre stram utformning, inspirationen hämtades från den engelska parkens friare former och landskap.

Skogskyrkogårdar, som i Sverige blev populära under 1900-talets första hälft, kan sägas ha utvecklats från den friare parkkyrkogården. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena. Under 1900-talet accelererade massproduktionen av gravstenar och strängare utformningsbestämmelser ledde till att gravvårdarnas variationsrikedom efterhand försvann. Även vegetationens utformning blev enklare. Stora gräsmattor med enkla rygghäckar blev vanliga istället för grusgravar och olika häckarrangemang. Träden är dock fortfarande dominerande på kyrkogårdarna. Skogskyrkogårdarna däremot har en variationsrikedom i formspråk och vegetation, trots att gravstenarna liknar dem på övriga kyrkogårdar.

Gravkvarteren från 1950- och 60-talen kännetecknas av kraven på rationell skötsel och enhetlig utformning. Detta har bidragit till nästan identiskt lika gravvårdar stående i rad med rygghäckar mellan raderna. Gångar såddes igen för att ingå i den allmänna gräsytan, arbetskrävande häckarrangemang eller kantstenar runt vårdarna togs bort och alléträd gallrades ut.

De senaste årtiondena har de stränga reglerna för gravvårdarnas utformning mjukats upp och gett ett större utrymme för personligt formspråk.

SVENNEVADS KYRKOGRÅRD

Svennevads historia

Nedanstående text är hämtad ur Borg, A, *Kulturhistorisk karakterisering av Svennevads kyrka* 2007, Schotte-Lindsten, A-S och Werner, M (red.) *Sköllerstabygden, del 2*, 1984. samt ur Esbjörnson, E, *Kyrkor i Örebro län – en vägledning till Svenska kyrkans kyrkobyggnader*, 2000.

Namnet Svennevad härstammar från swinavadh på grund av att vildsvin vadade över ån. Vildsvinet var förr i Norden ett högt skattat och väl aktat villebråd. Tamsvinet har gjort att ortsborna fordom kallades Svinnva, detta skälsord har lett till att ortsborna sökt utrota namnet. Namnformen Svennevad dyker för första gången upp 1785. Svennevads socken ligger i Närkes södra skogsbygder och dominerades länge utav av två bruk, Haddebo och Skogaholm. 1600-talets många krig i Europa resulterade i en starkt växande järnindustri i Sverige. På 1600-talet anlades många nya bruk i Närke och däribland Haddebo och Skogaholm.

Haddebo

År 1658 fick borgaren Jakob Classon från Norrköping tillstånd att uppföra en stångjärnshammare ”vid ett hemman Haddebo benämnt uti Sköllersta härad och Svennevads socken”. Bruket anlades i en lämplig miljö med tanke på att den äldre järnhanteringen var beroende av både vattenkraft och skog för träkolning. Bruket har bytt ägare flera gånger men 1684-1826 ägdes Haddebo av familjen Wester. 1860 hade stångjärnstillverkningen minskat betydligt i Haddebo och anteckningar från den tiden menar på att det till viss del berodde på rådande vattenbristen men att det först och främst handlade om förändrade metoder i den direkta tillverkningen av järn.

Skogaholm

Någon som kom att betyda mycket för Skogaholms utveckling var Simon Simonsson Snare, adlad Rosenberg 1645. Genom sin ställning i armén hade Rosenberg förvärvat stora egendomsområden i Närke, däribland Skogaholms säteri i Svennevads socken. 1641 hade akademikern Zacharias Andersson anlagt en stångjärnshammare vid ett vattenfall i Skoga ström och ett par år senare även uppfört en masugn i området. Men redan 1654 sålde han hammaren och sin andel i masugnen till Rosenberg. Genom att förena säteriet och stångjärnshammaren lyckades Rosenberg utveckla Skogaholm till en framgångsrik bruksrörelse.

Under den Rosenbergska epoken uppfördes, troligen på 1680-talet, en huvudbyggnad i karolinsk stil. 1684 gifte sig Margareta och Simon Rosenbergs dotter Catharina med dåvarande överstelöjtnanten Anders Wennerstedt. När Simon Rosenberg dog 1688 hamnade gården alltså i den Wennerstedtska släktens ägo och förblev där till 1815. Gustaf Philip Wennerstedt gjorde på 1790-talet omfattande ombyggnationer på huvudbyggnaden. Den rödfärgade karolinska timmerbyggnaden tedde sig förstås ålderdomlig och lantlig i jämförelse med de byggnader han hade stött på i Stockholm. Byggnaden omformades då i den rådande gustavianska stilen. 1815 gifte sig Brita Carolina Wennerstedt med Carl Armfeldt. 1833 fick Armfeldt ekonomiska problem med Skogaholm och var tvungen att sälja bruket. Friherrinna Hedvig Christina Åkerhjelm stod som ägare fram till 1841 då Skogaholms bolag bildades och tog över verksamheten. På Skogaholm var det aktivitet fram till 1920-talet. Herrgården flyttades 1930 till Skansen som ett exempel på en typisk mellansvensk herrgård från slutet av 1700-talet. Idag vittnar den före detta bruksmiljön inte särskilt mycket om dess forna glansdagar då det mesta är förfallet.

Svennevads kyrka

Nedanstående text är hämtad ur Borg, A, *Kulturhistorisk karakterisering av Svennevads kyrka*, 2007, Esbjörnson, E, *Kyrkor i Örebro län*, 2000, samt ur Schotte-Lindsten, A-S och Werner, M (red.) *Sköllerstabygden, del 2*.

Svennevads kyrka i Närkes södra skogsbygder är belägen nedanför en rullstensås, mellan bebyggelsen på åsen och gårdarna i Svennevads by.

I Svennevad har det funnits en kyrkobyggnad sedan medeltiden. Källor visar på att det funnits en kyrkoherde i Svennevad redan 1279 och en kyrkobyggnad omnämns i ett brev från 1368. Den medeltida kyrkan var timrad och utan torn dock har det funnits en fristående klockstapel på kyrkogården. 1685 byggde man till ett gravkor i sten för den dåvarande ägaren till Skogaholms bruk, Simon Rosenberg. En ny stapel byggdes medan Gustaf Mellring var kyrkoherde 1696 -1718. Den gamla kyrkan har stått på samma plats som den nya. Den nuvarande kyrkan uppfördes 1782-1786 under starkt inflytande av traktens bruksägare. Den gamla kyrkan hade länge varit i dåligt skick och hade dessutom börjat bli alldeles för trång för den stadigt växande befolkningen. Detta var också ett av skälen till att Hamilton på Boo fideikommiss hade uppfört en egen kyrka 1733. Men många och långdragna diskussioner varvat med ekonomiska problem gjorde att bygget drog ut på tiden. Slutligen var det friherre Gustaf Philip Wennerstedt som drev igenom och delvis finansierade bygget. Byggmästare var länsbyggmästare M. O. Beurling. Han var lika skicklig i sitt fack som byggherren var intresserad för arbetet. 1786 stod den imponerande gustavianska kyrkan äntligen klar med vitputsat rektangulärt långhus, halvrunt korparti och torn i väster. Det från början spånklädda taket byttes 1867 ut mot skiffer och 1883 bytte man också ut fönsterbågarna av trä mot gjutjärnsfönster från Brevens bruk. 1990 tillbyggdes ekonomiutrymmen ritade av arkitekt Jerk Alton framför den på 1880-talet igenmurade norra portalen.

Invändigt sätter den speciella inredningen i svart och guld sin särskilda prägel. När kyrkan byggdes bestämde Wennerstedt nämligen att koret skulle fungera både som gravkor och kyrkokor. Under det förhöjda korgolvet finns gravvalv för bruksägarfamiljerna Wennerstedt på Skogaholm och Wester på Haddebo. I kyrkan finns också en rik uppsättning av begravningsvapen främst från 1600- och 1700-talen. Detta ger kyrkan en karaktär av att, utöver sockenkyrka, också vara en begravningskyrka eller minnesplats till bruksägarfamiljerna. Kyrkan räknas som en av de mest homogena och ståtliga gustavianska kyrkorna i Sverige där också färgsättningen i svart och guld är ytterst ovanlig.

Äldre odaterad bild över Svennevads kyrka.

Den äldre delen av den nuvarande kyrkogården. Bilden tagen från syd-väst.

Kyrkogårdens historia

Nedanstående text är hämtad ur Ydström, P. H. *Svennevads kyrkas historia intill 1936*. Samt ur Borg, A, *Kulturhistorisk karakterisering av Svennevads kyrka*, 2007

Den medeltida kyrkan stod på samma plats som den nuvarande. På en äldre skiss ser man att kyrkan och det närmaste området är instängslat. Alldeles söder och öster om kyrkobyggnaden benämndes som "klockarens" och västerut var det så kallad utjord.

Stenmuren omlades 1860 västerut till södra kyrkogårdsgrindarna.

Kyrkogården utvidgas 1907 -08. Denna utvidgning sker västerut och benämns idag kvarter E. Ingång sker genom två järngrindar i söder, den östra har putsade grindstolpar och den västra har grindstolpar av granit. En nivåskillnad i marken är tydlig mellan utvidgningen och den äldre delen av kyrkogården. Vid mittgången från kyrkans västra entré är en trappa placerad vid nivåskillnaden.

Äldre flygfoto över kyrkogården. Bilden tagen från norr.

KYRKOGÅRDSBESKRIVNING

Kyrkogården som är gräsbevuxen med ett enkelt grusgångssystem omgärdas av en kallmurad stenmur och innanför denna en trädkrans. Till viss del kan man se att järnhanteringen varit en viktig näring i socknen bland annat genom grindar, staket och kors av järn. Det finns två entréer till kyrkogården, båda i söder. Den äldsta i sydöst har vita putsade grindstolpar avtäckt med låga plåthuvar krönta av förgyllda kors. Grindarna är av smidesjärn målade i svart kulör. Entrén i sydväst har grindstolpar av granit.

De flesta gravvårdarna är placerade i den västra, södra och sydöstra delen på kyrkogården med en blandning av äldre och yngre gravstenar. Några äldre gravvårdar med bland annat stenramar och järnstaket är bevarade. Flera äldre och monumentala gravvårdar finns väster och söder om tornet. På den nordöstra sidan finns äldre borttagna gravvårdar placerade däribland flera gjutjärnskors.

I trakten var det vanligt förekommande att man namngav sitt torp eller gård med ett bibliskt namn, på ett flertal av gravvårdarna kan man därför se namnen Jeriko, Jerusalem eller Betlehem.

Norr om kyrkan finns en förrådsbyggnad i trä med delvis putsade fasader.
I anslutning till parkeringen utanför kyrkogården i söder finns församlingshemmet.

Svennevads kyrka och kyrkogård sett ifrån väst alldeles efter utvidgningen. Odaterad bild ur Örebro läns museums arkiv.

Svennevads kyrka och kyrkogård sett ifrån väst efter utvidgningen. Observera vårdarna med träkors. Odaterad bild ur Örebro läns museums

Gravvårdar över personer av lokalhistoriskt intresse

Nedanstående text är bland annat baserad på *Kulturhistoriska gravar på Svennevads kyrkogård som skall bevaras*, Kyrkorådet 1987. Muntlig källa vid person- och lokalhistorisk vandring med Anita och Sören Johansson.

Kvarter A:

- Gravplatsnummer 5-6 Nils Larsson var mjölnare i Svennevad, Lagmansbacka kvarn.
- Gravplatsnummer 103-106. Stenhuggaren A. W. Karlsson hade stenhuggeri på gården i Lindhult i Glottra by. Det sägs att han huggit sin egen gravvård.
- Gravplatsnummer 107-108 Stenholm var garvare i Svennevad med flertalet anställda.
- Gravplatsnummer 118-121 Prosten Ydström verksam 1921-1938, engagerade sig i bygden.
- Gravplatsnummer 173-178 Smeden Kullberg var smed i Svennevad, byggnaden med smedja står fortfarande kvar. Tre generationer smeder. Det sägs att han har gjort kättingen själv och att stolparna kan vara gjutna i Haddebo eller Brevens.
- Gravplatsnummer 193-195 J. Olsson var handlare och hade butik i Svennevad. 1985 köptes butiken av G.F. Hallberg.

Kvarter C:

- Gravplatsnummer 84-85 Stenhuggaren A. W. Karlsson har gjort stenen, bodde i gården Lindhult i Glottra by.
- Gravplatsnummer 158-159 Karl Forsman var folkskollärare i Svennevad och poet.
- Gravplatsnummer 164-165 Gustav Allander var folkskollärare.

- Gravplatsnummer 176-183 Bror Petersson var handlare i byn intill järnvägsstationen i Svennevad.

Kvarter D:

- Gravplatsnummer 124 Aron Hallberg var Masmästare vid Skogaholms bruk och far till Gustaf F. Hallberg.
- Gravplatsnummer 125-126. Fotografen Gustaf F. Hallberg emigrerade till Amerika 1879 och utbildade sig där till fotograf. Återkom med familjen till Sverige och Svennevad 1891 och byggde då upp en fotoateljé. Köpte butiken av J. Olsson, utvidgade och byggde en lokal för en större butik. Sönerna Anton och Axel tog tillsammans över butiken. (Glasplåtar och kameror är skänkta till Örebro läns museum.)
- Gravplatsnummer 120. Anton Hallberg hade butik tillsammans med sin bror.
- Gravplatsnummer 122-123. Axel Hallberg, se historik ovan.

Kvarter E:

- Gravplatsnummer 82-83 Gustaf Persson var poliskonstapel och frun Anna lärarinna i Haddebo och Svennevad.

Kvartersbeskrivning

Kvarter A: Kvarter A är placerat på kyrkogårdens sydöstra del, söder och öster om kyrkan. Kvarteret sträcker sig från entrén i söder längs med grusgången som löper utmed kyrkogårdens södra och sydöstra kant. Till stor del är det här, med ryggen mot muren och mot ytterkanten i öster som kvarterets äldsta gravvårdar finns.

Inne i kvarteret, söder om kyrkan, är raderna med gravvårdar placerade i nordsydlig riktning. De flesta gravvårdarna är låga och breda och står med baksidan mot avgränsande rygghäckar. I ytterkant utmed grusgången, finns till stor del familjegravar. Gravvårdarna i kvarteret är av varierande ålder från sent 1800-tal fram till 2000-talet, dock flest från 1900-talets mitt. Ett fåtal grusgravar finns kvar.

Bild till vänster: Den del av kvarteret där de äldsta gravvårdarna finns kvar. Bild till höger: Den del av kvarter A som ligger direkt söder om kyrkan. Här är de flesta stenar breda och låga.

Bild till vänster. Del av kvarter med grusgång som leder in öster om kyrkan. Bild till höger: Odaterad bild ur Örebro läns museums arkiv. Grusgraven till vänster i bilden finns kvar än i dag.

Bild till vänster, kvarter A: Odaterad bild ur Örebro läns museums arkiv. Bild tagen från hörnet i sydöst. Man kan ana de gjutna stolparna på grav nr. 173-178 i bildens nedre vänstra hörn.

Bild till vänster. Minneslunden som är placerad söder om långhuset mellan torndelen och ingången.

Minneslund: Detta är en liten del av kyrkogården som nyligen blivit en minneslund. Kvarteret är placerat mellan kvarter A och B och är i form av en trekant, den omgärdas av grusgångar och är placerad mellan den södra ingången i långhuset, torndelen i väst och den södra entrén i stenmuren. Ytan är gräsbelagd och alldeles framför långhuset är själva minneslundens omgärdad av en lågt klippt häck.

Kvarter C: Kvarterets placering är mellan den huvudsakliga ingången med järngrindar i syd och sträcker sig fram till den västra delen av kyrkan vid tornet. I kvarterets ytterkant längs med muren är gravvårdarna placerade med ryggen mot muren. Kvarteret har i huvudsak gräsytor med en oregelbunden form och kantas av grusgångar. I den västra delen är gravvårdarna placerade med ryggen mot lågt klippta häckar. Monumentala gravar med höga gravvårdar och smidesstaket finns i början av kvarteret och längs med grusgångarna i syd-nordlig riktning. De äldsta gravarna är placerade alldeles framför tornet i kvarterets västra del.

Kvarter C bilden är tagen från söder.

Kvarter C. Äldre odaterad bild från sydväst med nyplanterade häckrader.

Kvarter C. Nytagen bild från samma vinkel.

Längs med kyrkogårdsmuren och i den västra delen vid grusgången mot kvarter E finns en välbevarad del med karaktärskapande gravvårdar från sent 1800-tal till 1910-tal. Några nya gravvårdar bör inte placeras här. För övrigt är det låga stenar med varierande ålder. Längs med muren finns även två gjutjärnskors.

Kvarter D: Kvarter D är placerat nordväst om kyrkans torn och är indelat i två områden. Ett direkt vid grusplanen utanför kyrkan och ett längs med muren i norr. Kvarteret har till stor del äldre gravvårdar, både låga och höga, men även senare tillkomna vårdar.

Kvarterets yttre kant i väster är gränsen för kyrkogårdens äldre del innan utvidgningen 1907-1908.

Bild till vänster. Närmst i bild kvarter E, bortom det kvarter D.

Bild till höger: Närmst i bild, kvarter D.

Kvarter E: Detta är det största kvarteret på kyrkogården och kom till vid utvidgningen 1907 - 1908. Kvarteret är täckt med en gräsyta och en grusgång kringgårdar området.

Gravarna är placerade mot lågt klippta häckar i rader från syd till norr. Kvarteret avgränsas med stenvuren på tre sidor där de äldsta gravarna är placerade i norr med ryggen mot stenvuren. I den del av kvarteret som är närmast kyrkan finns det en del linjegravar kvar. Gravvårdarna är i huvudsak låga och breda. Gravsättningarna har skett kontinuerligt från 1950-talet i den västra delen och sedermera har man fyllt på efterhand och då har de senaste gravvårdarna i modern tid placerats i öster närmast kyrkan.

Kvarter E bilden tagen från väst. Gravvårdarna ligger med ryggar mot häckar i nord-sydlig riktning.

Bild av gravvårdar uppställda öster om kyrkan. Här har församlingen placerat äldre gravvårdar efter att gravrätten gått ut. Frågan är nu vad man skall göra med dem och vad värdet hos dessa vårdar är. Än så länge finns inget svar utan frågan är vid skrivande stund under utredning.

BRISTER OCH ÅTGÄRDER

Gravvårdar som saknar gravnummer har givits en bokstavsbenämning och ritats in för hand på församlingens gravkartor som finns med i rapporten. Information finns även på blanketten över den kulturhistoriskt värdefulla gravvården.

På Svennevads kyrkogård finns ett flertal gravvårdar av kalksten som alla, oavsett skick, är medtagna i inventeringen.

Gravvårdarna åldras och det är skillnad på olika stensorters motståndskraft. Kalkstenen är en sedimentär bergart med en porös sammansättning. Skikten har olika hårdhet så skadorna uppstår därför selektivt i svaga zoner med sprickor, skiktning och vittring. Den synliga skadan är oftast ett resultat av flera samverkande nedbrytningsfaktorer.

Kalkstenen är känslig i samband med att den blir fuktig under höst- och vintertid och isen spränger därför sönder gravvården. Andra skadeorsaker kan vara att utfällningar sker i form av salt som spränger sönder stenen. Vittring kan även ske kemiskt genom reaktion på grund av föroreningar i luft och regn.

De gravvårdar av kalksten som går att rädda bör på sikt få någon form av skydd exempelvis i form av en huv av trä, plåt eller kopparplåt. Exempel på utformning av skyddshuvar för gravvårdar kan man se vid Norrbyås kyrka som täcker gravvårdarna med huvar av trä under sen höst och vintern, vid Kvistbro kyrka täcks de med huvar av kopparplåt.

SLUTORD

Svennevads kyrka uppfördes 1782-1786 under starkt inflytande av traktens bruksägare på Haddebo och Skogaholm bruk. Invändigt gavs kyrkans inredning en ovanlig färgsättning i svart och guld. Vid kyrkans uppförande bestämde Wennerstedt att koret skulle fungera både som gravkor och kyrkokor. Under det förhöjda korgolvet finns gravvalv för bruksägarfamiljerna Wennerstedt på Skogaholm och Wester på Haddebo. I kyrkan finns en rik uppsättning av begravningsvapen främst från 1600- och 1700-talen. Dessa ger kyrkan tillsammans med inventariernas färgsättning i svart och guld en karaktär av att, utöver sockenkyrka, också vara en begravningskyrka eller minnesplats till bruksägarfamiljerna. Svennevads kyrka räknas som en av Sveriges mest homogena och ståtliga gustavianska kyrkor med, interiört, en ytterst ovanlig färgsättning i svart och guld.

Svennevads kyrkogård har dock äldre anor än så. Redan på medeltiden omnämns 1279 en kyrkoherde i Svennevad och 1368 vet man att det fanns en kyrkobyggnad på platsen.

Kyrkogårdens äldsta del har ett stort antal äldre gravvårdar kvar, från sent 1800-tal till 1900-talets första hälft. Gravvårdaren är av varierande ålder och utformning. Några stora grusgravar med stenram, smidda staket och kätting finns utspridda på kyrkogården. I nordöstra hörnet av kvarter D, finns en stor familjegrav med anknytning till Skogaholms bruk. Grav nummer 117-119, där bruksägare Sten Mauritz Helling, 1796-1858, ligger begravd.

I kvarter E, på den utvidgade delen av kyrkogården, finns gravvårdar med karaktär av allmänna linjegravar. Denna kategori av gravvårdar är hotade och på många kyrkogårdar helt borta. Den tydliga uppdelningen mellan köpta och allmänna gravar har ett socialhistoriskt värde då de visar på sociala skillnader i samhället.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får nya ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från olika tider.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Bucht, Eivor (red), *Kyrkogårdens gröna kulturarv*, Klippan 1992.

Borg, Anneli och Esbjörnson, Estrid, *Kulturhistorisk karakterisering av Svennevads kyrka*, Strängnäs stift, 2007.

Centrala gravvårdskommittén, *Gravvårdar - Allmänna råd för bevarade och återanvändning*, 1998, uppdaterad 2007.

Esbjörnson, Estrid, *Värt att se i Örebro län*, 2003.

Esbjörnson, Estrid, *Kyrkor i Örebro län- en vägledning till Svenska kyrkans kyrkobyggnader*, 2000.

Kalmar läns museum, *Misterhults kyrkogård - Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Linköpings stift 2004*.

Länsmuseet Gävleborg, *Hille kyrkogård, Kulturhistorisk inventering*, 2004.

J. L. Saxon, *Närkes kyrkor i ord och bild*, 1928.

P. H. Ydström. *Svennevads kyrkas historia intill 1936*.

Schotte-Lindsten, Ann-Sofi, *Sköllerstabygden, del 2 och 3*, 1984.

Elektroniska källor:

Wikipedia

Muntlig källa:

Muntligt vid vandring på kyrkogården med Anita och Sören Johansson.

Bilagor

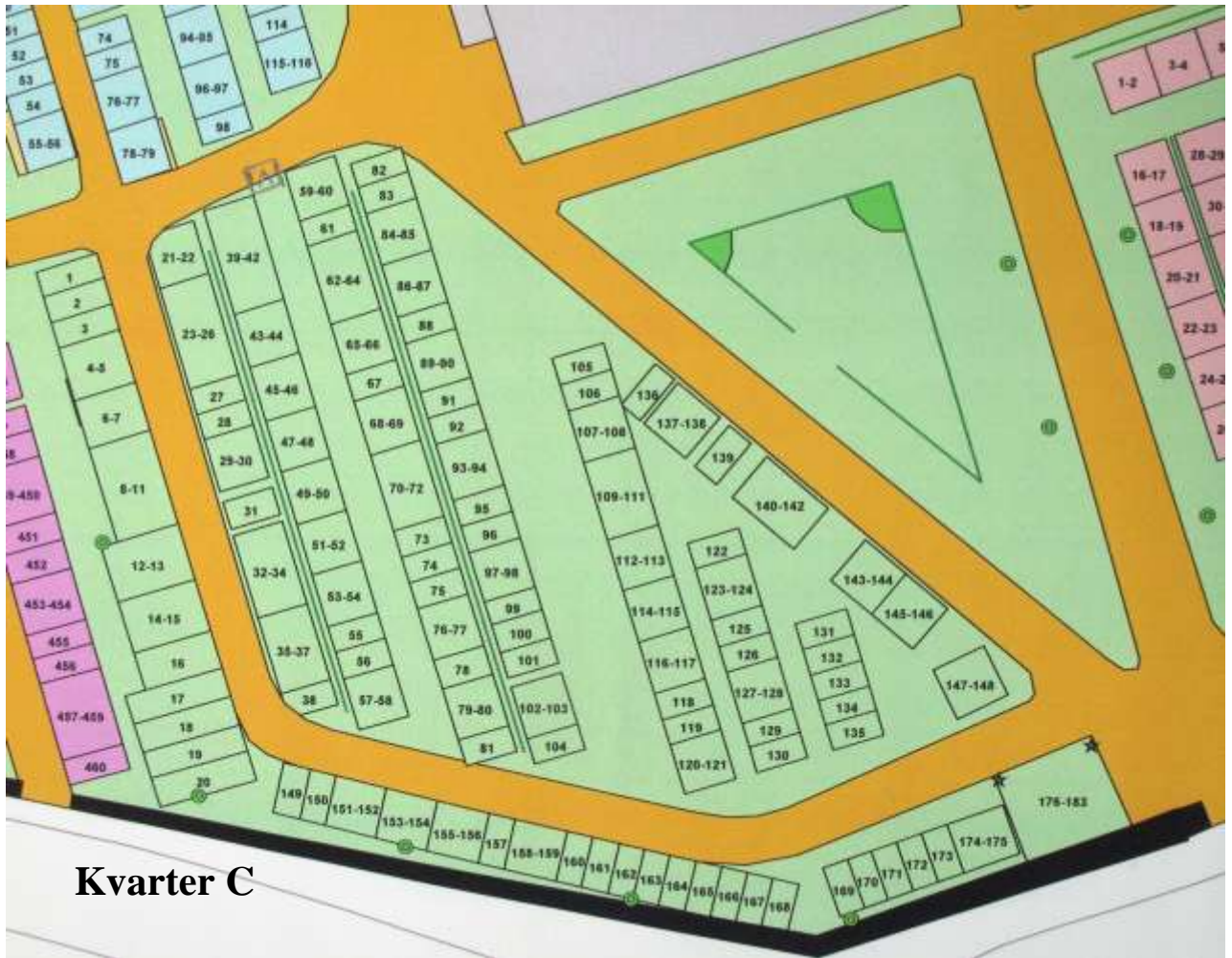
- Kartor över dagens kyrkogård
- Blanketter med bevaransvärda gravvårdar

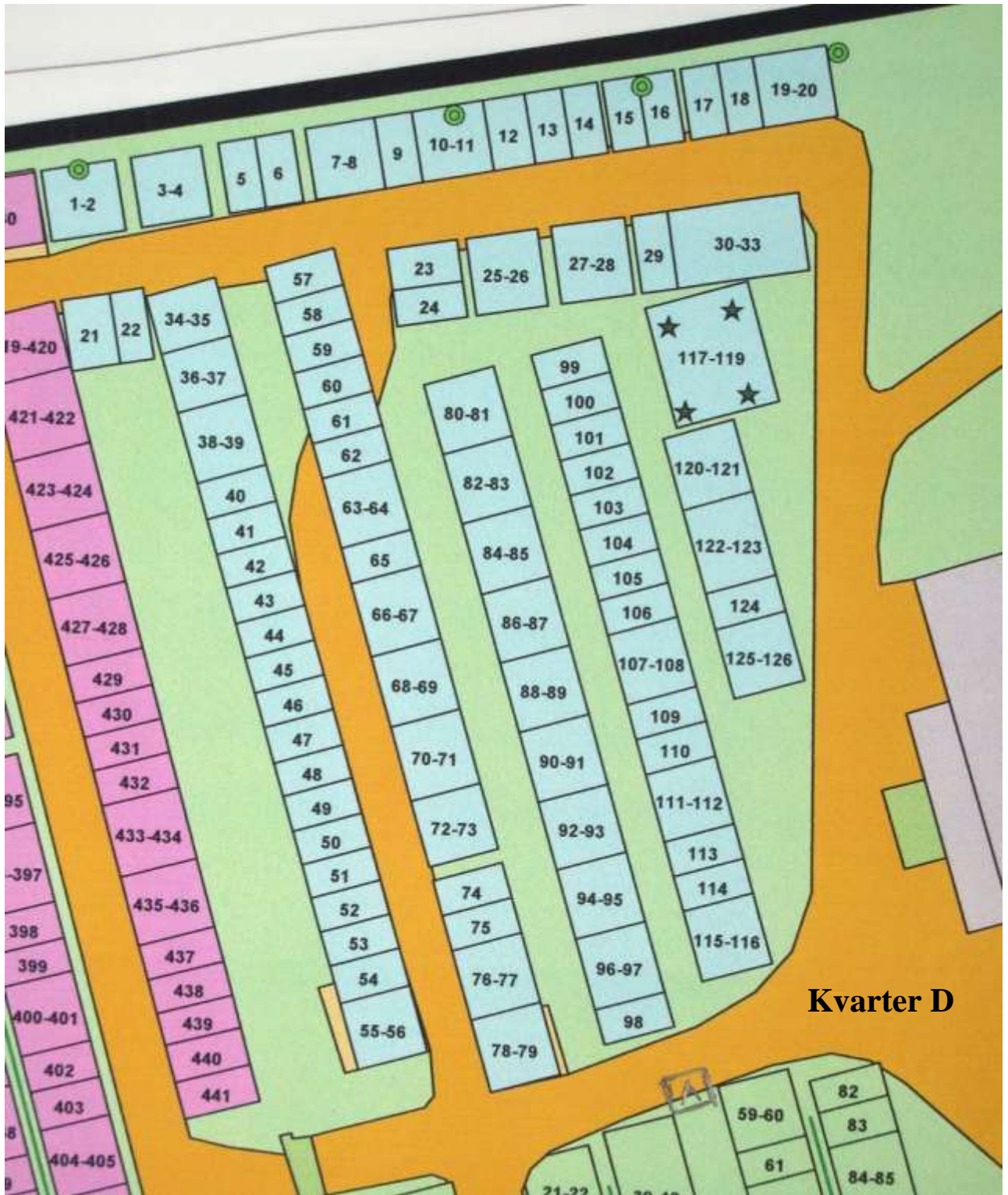

Kvarter A

Kvarter C

Kvarter E

